

تحصیل مال نامشروع در حقوق کیفری ایران: تعریف، عناصر، رویه و مرور زمان
نویسنده: محمدرضا صادقی‌نیا رودسری، وکیل پایه یک دادگستری

چکیده

تحصیل مال نامشروع یکی از عناوین عام و تکمیلی در نظام کیفری ایران است که هر نوع تحصیل مال یا وجه بدون مبنای قانونی یا شرعی را، خارج از قالب‌های خاص مانند کلاهبرداری یا خیانت در امانت، قابل تعقیب می‌داند. مبنای آن ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ است. در این مقاله، ضمن تعریف جامع، ارکان سه‌گانه، تمایز با جرایم مشابه و به‌ویژه موضوع مرور زمان در این جرم بررسی خواهد شد.

(۱) مبانی قانونی و تعریف جامع

ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری (۱۳۶۷) مقرر می‌دارد: «هرکس به‌طور کلی مالی یا وجهی تحصیل کند که طریق تحصیل آن فاقد مشروعیت قانونی باشد، علاوه بر رد مال، به حبس از سه ماه تا دو سال یا جزای نقدی معادل دو برابر مال محکوم خواهد شد». بر این اساس، تحصیل مال نامشروع عبارت است از: به‌دست‌آوردن یا تصاحب مال غیر به هر طریق فاقد مبنای قانونی یا شرعی.

(۲) عناصر جرم

الف) رکن قانونی: ماده ۲ قانون تشدید ۱۳۶۷.

ب) رکن مادی: تحصیل و تصاحب مال دیگری از طریق نامشروع.

ج) رکن معنوی: علم به نامشروع بودن طریق تحصیل و قصد بهره‌مندی از مال.

(۳) تمایز با جرایم مشابه

۱. کلاهبرداری: مستلزم وسایل متقلبانه و اغفال بزه‌دیده است؛ در تحصیل مال نامشروع صرف فقدان مبنای قانونی کفایت می‌کند.

۲. خیانت در امانت: نیازمند سپردن مال به مرتکب است؛ در تحصیل مال نامشروع چنین سپردنی در کار نیست.

۳. سرقت: متضمن ربایش مادی مال است؛ در تحصیل مال نامشروع ربایش الزامی نیست.

(۴) مجازات

مجازات تحصیل مال نامشروع مطابق ماده ۲ قانون تشدید عبارت است از: حبس از سه ماه تا دو سال یا جزای نقدی معادل دو برابر مال، به علاوه الزام به رد اصل مال به صاحب آن. این مجازات با توجه به ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در درجه ۶ تعزیر قرار می گیرد.

(۵) شروع به جرم و معاونت

از آنجا که قانون برای شروع به جرم تحصیل مال نامشروع نص خاص ندارد، شروع آن قابل مجازات نیست (اصل بر عدم مجازات شروع به جرم است). معاونت در این جرم نیز مطابق ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در صورت تحقق رفتارهای معاونتی قابل تعقیب خواهد بود.

(۶) مرور زمان

با توجه به اینکه مجازات جرم تحصیل مال نامشروع در قالب حبس از سه ماه تا دو سال تعیین شده است، این جرم در زمره تعزیرات درجه ۶ قرار می گیرد. بر این اساس، مرور زمان آن به شرح زیر است:

۱. مرور زمان تعقیب و صدور حکم: مطابق ماده ۱۰۵ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، در جرایم تعزیری درجه ۶، مدت مرور زمان پنج سال از تاریخ وقوع جرم است. چنانچه ظرف این مدت تعقیب آغاز نشود یا حکم قطعی صادر نگردد، تعقیب موقوف خواهد شد.

۲. مرور زمان اجرای مجازات: بر اساس ماده ۱۰۷ همان قانون، در جرایم تعزیری درجه ۶، مدت مرور زمان اجرای مجازات هفت سال از تاریخ قطعیت حکم است. در صورت عدم اجرای حکم در این مهلت، اجرای مجازات موقوف می شود.

۳. نکته مهم: مرور زمان تنها شامل جنبه کیفری جرم است و تأثیری بر الزام به رد مال ندارد. بنابراین، رد مال به صاحب آن پس از انقضای مواعد مرور زمان همچنان لازم الاجرا خواهد بود.

(۷) نتیجه گیری

تحصیل مال نامشروع جرمی عام و تکمیلی در نظام کیفری ایران است که به موجب ماده ۲ قانون تشدید ۱۳۶۷ جرم انگاری شده است. این جرم شامل هر نوع تحصیل مال فاقد مبنای قانونی یا شرعی است و مجازات آن در درجه ۶ تعزیر قرار دارد. مرور زمان در این جرم به ترتیب ۵ سال برای تعقیب و صدور حکم و ۷ سال برای اجرای حکم است. با این حال، رد مال مشمول مرور زمان نمی شود و همواره قابل مطالبه خواهد بود.